

«**ТАСВИК МЕКУНАМ**»
Ректори Донишгоҳи давлатии Кӯлоб
ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ,
доктори ҷумлаи забоншиносӣ,
профессор Раҳмон Д.С.
«14 феввали соли 2025»

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар - Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ» ба диссертатсияи Ҳакимзода Файзали Исматулло дар мавзуи «Таҳлили муқоисавии ҷумлаи пайрави пурқунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ (дар асоси асари «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ)», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.20-Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва муқоисавӣ пешниҳод шудааст.

Дар замони имрӯза шумораи зиёди диссертатсияҳо ба омӯзиши муқоисавии масоили наҳви забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шудаанд. Дар байни онҳо баъзе масъалаҳоеро метавон мушоҳида кард, ки ханӯз ба таври муфассал вижагиҳои сохторӣ ва маъноии онҳо мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор дода нашудаанд. Диссертатсияи Ҳакимзода Файзали Исматулло ба омӯзиши масъалае рабт дорад, ки то ханӯз пахлуҳои норавшани он дар илми забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва муқоисавӣ боқӣ мондаанд, ки он таҳлили муқоисавии вижагиҳои сохторӣ ва маъноии ҷумлаи пайрави пурқунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мебошад.

Мубрамияти мавзуи таҳқиқ дар он зухур меёбад, ки ба таҳқиқу пажӯҳиши ҷумлаҳои пайрави пурқунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мутафаккирону дастандаркорони шинохтаи ватаниву хориҷӣ, ба монанди Ҳ.Суит, Л.Шерба, В.Виноградов, В.Д.Аракин, И.П.Иванова, А.И.Смирнитский, Б.Н.Ниёзмухаммадов, Ш.Рустамов, С.Атобуллоев, А.Мирзоев, Б.Камолитдинов, Ф.Зикриёев, П.Ҷамшедов, М.Акрамов, С.Ҷоматов ва дигарон таваччуҳи хоса додаанд. Дар пажӯҳишоти худ онҳо вижагиҳои гуногун ва шабоҳати ҷумлаи пайрави пурқунандаи забонҳои таҳқиқшавандаро дар давраҳои мухталиф таҳлилу муқоиса ва баррасӣ намуда, тағйиротҳои ба вуқӯмадаро равшан сохта, онро дар робита бо падидаҳои таърихӣ ба риштаи таҳқиқу таҳрир ва омӯзиши амиқ қарор додаанд.

Дар байни масъалаҳои то ҳол ба таҳқиқотҳои илмӣ минбаъда ниёздошта, ҷойи муҳимро масъалаи омӯзиши ҷумлаи пайрави пурқунанда ҳамчун воҳиди махсуси наҳв ва алоқаи мавҷудбудаи байни ҷузъҳои он ишғол менамояд. Ҷумлаи воҳиди асосии синтаксис (наҳв) буда, калима ва ё ибора дар ҷумла ба ҳам тобеъ гардида, онҳо, бахусус, дар дохили ҷумлаи корбаст мегарданд. Ҷумла ва ҷумласозӣ дар системаи синтаксисӣ (низомии наҳвӣ) мавқеи бунёдиеро соҳиб мебошанд. Вазифаи

аслии забон таъмини мубодилаи афкору андешаҳо ба тариқи ҷумла имконпазир мегардад ва ахборот маҳз дар ҷумла ва ба воситаи ҷумла ба вуқӯ меояд.

Забони англисии муосир қонунҳои махсуси адабиеро доро мебошад, ки барои созмони ҷумлаҳои гуногун пояи асосии худро мегузорад. Падидаҳои асосии ҷумла, ҷумлаҳои содаи яктаркиба ва дутаркиба, ҷумлаҳои мураккаби тобеъ ва пайваст, услуби тафсил ёфтани ҷумлаҳои сода, таснифот ва гурӯҳбандии ҷумлаҳои сода аз ҷиҳати оҳангу мазмун ва сохт, тарзи ташаккул ва таҳаввули ҷумлаҳои мураккаб ва воситаҳои грамматикӣ онҳо, вазифа ва ҷойгоҳи ҷумлаҳои содаи таркибии ҷумлаҳои мураккаб ва муродифшавии онҳо аз умдатарин ва муҳимтарин масъалаҳои наҳв ба ҳисоб рафта, дар рушду такомули грамматикаи забонҳои таҳқиқшаванда асос мегузоранд.

Ҳадафи асосии пажӯҳишоти мазкур дар он зухур меёбад, ки таҳлили муқоисавии ҷумлаи пайрави пурқунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бар пояи тарҷумаи англисии асари «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ буда, гузашта аз ин, таҳлили маъноии онҳо дар асоси тарҷумаи асари фавқ аз ҷониби муҳаққиқи диссертатсия ба риштаи таҳқиқ ва муқоиса ба ду забони аз ҳамдигар бегона кашида шудааст, ки шоёни таърифу таҳсин мебошад. Ба ибораи дигар ишора намудан зарур аст, ки ҳангоми таҳқиқ ва пажӯҳиш фақат ба ҳамон хусусиятҳои сохториву маъноии ин навъи ҷумлаҳо таҳлилу муқоиса гузаронида шудааст, ки дар мутарҷимаи асарҳои интихобшуда мавриди қарор додаанд ва хусусияти хосса ошкор намудаанд. Муҳаққиқ ҳангоми таҳқиқ ва пажӯҳиши масоили фавқуззикр бар пояи маводи интихобнамудаи худ таҳлилу муқоисаи масоили мазкурро анҷом додааст, ки тилиғҳои мавзӯи мавҷударо пурра менамояд.

Ҳамин тариқ, ҳангоми таҳқиқоти мавзӯи мазкур муаллиф бештар аз усулҳои муқоисавӣ-таҳрихӣ ва муқоисавӣ-типологӣ, таҳлили сохторӣ-маъноӣ барои ошкор ва муайян намудани масоили таҳқиқшаванда ба таври васеъ истифода намудааст.

Тақиқ ва қарбастии ҷумлаи пайрави пурқунандаи забонҳои тоҷикӣ, англисӣ ва вижагиҳои типологии онҳо дар асоси асари «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ мавриди муқоиса ва таҳлили дучониба қарор дода шудааст.

Дар таълифи диссертатсияи мазкур аз дидгоҳи назарӣ аз муваффақиятҳои илмӣ, вазифаҳо ва методҳои, ки забоншиносон ва мутафаккирони ватаниву хориҷӣ, ки андар боби масоили фавқуззикр пажӯҳишоти назаррас ва мондагореро анҷом додаанд, муаллифи он ба таври фарох ва густурда мустаъмал намудааст.

Ошноӣ бо диссертатсияи маълум намуд, ки рисолаи илмӣи Ҳакимзода Файзали Исмаилов аз муқаддима, ду боб, хулоса ва феҳристи адабиёти истифодашуда иборат буда, 173 саҳифаи ҷопи компютериро дар бар мегирад, иборат мебошад. Дар бобҳо ва зерфаслҳо масоили назариявии таҳқиқи ҷумлаи пайрави пурқунанда дар

забоншиносӣ, доираи истифодаи онҳо, вижагиҳои типологии тобишҳои маъноии ҷумлаи пайрави пуркунандаи забонҳои муқоисашаванда, мавқеи ҷумлаи пайрави пуркунандаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бар пояи асари бадеии «Ёддоштҳо» мавриди таҳқиқу таҳлил ва муқоиса ба ду забон қарор гирифтаанд. Хулосаи умумии диссертатсия ҷамъбасти андешаву ақоиди муаллифи рисоларо перомуни ҷумлаи пайрави пуркунандаи забонҳои матраҳшаванда ифода ва инъикос менамоянд.

Дар **муқаддимаи** диссертатсия доир ба зарурият ва муҳиммияти таҳқиқот, мубрамияти мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи омӯхта шудани мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, навгонии илмии таҳқиқот, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, методология ва методҳои таҳқиқот, усулҳои таҳқиқот, моҳияти илмӣ-назариявии таҳқиқот, моҳияти амалии таҳқиқ, нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, коркарди мавзӯ, ҳаҷм ва сохтори диссертатсия маълумот дода мешавад.

Боби якуми диссертатсияи мазкур перомуни «**Асосҳои назариявии таҳқиқи ҷумлаҳои пайрави пуркунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ**» унвон дошта, он аз чор зерфасл иборат мебошад. Ҷар як зербоби он бо натиҷагириҳо ва тавсияҳои муҳаққиқ роҷеъ ба муқоисаи масоили ҷумлаи пайрави пуркунанда ҷамъбаст гардидааст. Инчунин, тасниф ва таҳқиқи вижагиҳои қорбасти ҷумлаи пайрави пуркунанда дар асоси намунаҳо аз асари бадеӣ оварда шуда, ҳамаи паҳлуҳои масоили ҷавоб бо далелҳо ва натиҷаҳои амиқу дақиқ пешниҳод шудаанд.

Боби дуюми диссертатсия оид ба «**Хусусиятҳои типологии ҷумлаи пайрави пуркунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ**» номгузорӣ карда шудааст, ки он ҳам бо тавсияҳо ва хулосабарориҳои муҳаққиқ дар асоси асари «Ёддоштҳо»-и Садрриддин Айнӣ мавриди таҳлил ва пажӯҳиши дучониба қарор гирифтааст. Инчунин, ҷумлаи пайрави пуркунанда, ки дар таркиби дигар анвои ҷумлаҳо аз асари бадеӣ мустаъмал мегарданд, мавриди таҳқиқ ва муқоиса қарор дода шудаанд.

Гузашта аз ин, дар ин боби диссертатсия тавачҷуҳи муҳаққиқ бештар ба тобишҳои маъноии ҷумлаҳои пайрави пуркунанда, ифодаи ҷонишинҳои ишоратӣ дар таркиби ҷумлаи пайрави пуркунанда, калимаҳои ҳамнисбат, интонатсия ва ё оҳанг, воситаҳои грамматикӣ алоқаи наҳвӣ, феълҳои таркибӣ ва роҳҳои ифодаёбии ибораҳои масдарӣ дар дохили ҷумлаи пайрави пуркунандаи забонҳои муқоисашаванда равона шудааст, ки ин натиҷаи таҳқиқот метавонад барои наслҳои минбаъдаи соҳаи замоншиносии муқоисавӣ хидмат хоҳад намуд.

Дар **хулосаи** диссертатсия муҳаққиқ андешаву бардошти худро бисёр ҳам муфассалу амиқ ва возеҳу равшан баён намудааст, ки дар таҳлили муқоисавии ҷумлаи пайрави пуркунандаи ин забонҳо вижагиҳои махсуси сохториву грамматикӣ ва тобишҳои маъноии ин анвои ҷумла ҳифз гардидааст. Илова бар ин, дар хулосаи рисола натиҷаҳои амиқ оид ба хусусиятҳои сохториву маъноии ҷумлаи пайрави пуркунандаи забонҳои мавриди назар пешниҳод гардидааст.

Муҳаққиқ Ҳақимзода Файзали Исматулло ишора бар он мекунад, ки таҳлили муқоисавии ҷумлаҳои мураккаби тобеъ ва бо ҷумлаи пайрави пуркунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ се давраро дарбар мегирад. Яқум, ҷумлаҳои мураккаби тобеъ дар бунёди ҷумлаи пайрави пуркунанда дар забонҳои муқоисашаванда мавқеи муҳим дорад. Дуюм, таҳлил ва вижагиҳои типологии ҷумлаи пайрави пуркунанда дар забонҳои матраҳшаванда ба таври ҷудогона ва тобишҳои маъноии ҷумлаи пайрави пуркунанда мавриди пажуҳиши илмӣ қарор гирифтаанд. Сеюм, мавқеи ҷумлаи пайрави пуркунанда ва роҳҳои қорбасти он бо дигар анвои ҷумла ва воҳидҳои наҳвӣ мавриди таҳқиқ ва таҳлили дучониба қарор дода шуда, хусусиятҳои монандӣ ва тафовутнокии ин наҳви ҷумла дар забонҳои муқоисашаванда мушаххас ва муайян гардидаанд.

Ҳамин тавр, муҳаққиқ Ҳақимзода Файзали Исматулло тавонистааст, вазифаҳои илмӣ дар пеши худ гузошташударо сарбаландона иҷро намояд ва ӯ барои таълиф намудани чунин як пажуҳишоти муфассал аз манбаъҳои зиёди ба мавзӯ рабтдошта ба таври васеъ истифода намудааст.

Тавре ки аз диссертатсия ва автореферат аён гардид, муҳаққиқ нуктаҳои асосӣ ва хулосаҳои диссертатсияи худро дар 11 мақолаи илмӣ инъикос намудааст, ки 4-тои онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд, пурра мундариҷаи диссертатсияро инъикос менамоянд.

Диссертатсияи илмӣ Ҳақимзода Файзали Исматулло таҳқиқоти баанҷомрасида буда, пурмухтаво, дорои наҳғонҳои илмист, аммо дар баробари қомеъбиҳо дар он баъзе қамбудихо ва норасоихо низ ба назар расиданд, аз ҷумла:

1. Хуб мебуд, ки муҳаққиқ дар охири рисола тамоми ҷумлаҳои пайрави пуркунандаи таҳлилнамудаи хешро дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар шакли қамима қой меод.

2. Ҳаногими навиштани диссертатсия ва автореферат муаллифи он ба иштибоҳоти техникӣ ва имлоӣ роҳ додааст (с. 5, 12, 17).

3. Дар баъзе аз саҳифаҳои диссертатсия (42, 53, 55, 87, 123 ва ғ.) ҷумлаҳои таҳрирталаб қой доранд.

Дар маҷмӯъ, қамбудихо ва эродҳои қойдошта ба мазмуну мундариҷаи диссертатсия таъсири манфӣ нарасонида, арзиши илмӣ онро қоста намегардонанд ва баҳои мусбати диссертатсияро тағйир намендиданд.

Автореферат ба мухтавои диссертатсия мувофиқ буда, гузоришҳои илмӣ, хулосаҳо, тавсияҳо ва мақолаҳои ба нашр расонидаи муҳаққиқро инъикос менамоянд.

Диссертатсияи Ҳақимзода Файзали Исматулло дар мавзӯи «Таҳлили муқоисавии ҷумлаи пайрави пуркунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ (дар асоси асари «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ)» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267

тасдиқ шудааст, чавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ сазовор мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи ғайринавбатии кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ аз «05» феввали соли 2025, протоколи №6/3 муҳокима ва тасдиқ гардид.

Дар ҷаласаи ғайринавбатии кафедра иштирок доштанд: 19 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 19 нафар, «муқобил» - нест, «бетараф» - нест. Протоколи №6/3 аз 05-уми феввали соли 2025.

Раиси ҷаласа:

номзади илмҳои филологӣ, и.в. дотсент,
мудири кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии
Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи
Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Гуламадшоев Шоқиршо
Шерзодшоевич

Ташхисгар:

номзади илмҳои филологӣ, и.в. дотсенти
кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии
Донишгоҳи давлатии Кӯлоб
ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Муродов Баҳриддин
Раҳмонович

Котиби илмии ҷаласа:

номзади илмҳои филологии кафедраи
забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии
Донишгоҳи давлатии Кӯлоб
ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Давлатзода Файзиддин
Чамил

«Имзоҳои н.и.ф., Ш.Ш. Гуламадшоев, Б.Р. Муродов ва Ч.Ф. Давлатзода-ро тасдиқ мекунам»:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси ДДК ба номи А. Рӯдакӣ

Амиров Файзуллоҳуҷа
Азизович

«05» феввали соли 2025

Суроғаи муассисаи пешбар:

735360, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Кӯлоб, хиёбони С. Сафаров, 16
Тел: +992(83322) 2-35-06; +992(83322) 2-35-09.

E-mail: info@kgu.tj

Сомонаи расмӣ: www.kgu.tj